

NÂ'İLÎ-Yİ CEDÎD'İN YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ

Zeliha YERLİ | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6905-7959> | zeliha.yerli@marmara.edu.tr

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-Türkiye/ RA., Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul-Turkey ROR ID: <https://ror.org/02kswqa67>

Atıf Bilgisi/Citation: Yerli, Zeliha. "Nâ'ilî-yi Cedîd'in Yayınlanmamış Şiirleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 642-676. <https://doi.org/10.15247/1634268>/ Yerli, Zeliha. "Unpublished Poems of Na'îli Cedit". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 642-676. <https://doi.org/10.15247/1634268>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 06.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 25.03.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

Asıl adı, Sâlih olan Nâ'îlî, 1239/1823-24'te Manastır'da doğmuştur. Manastırlı olması dolayısıyla tezkirelerde Manastırlı, Manastırî şeklinde de anılır. Nâ'îlî, Hattat Ali Arnavud Efendi'den yazı meşketmiş, Arapça öğrenmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiştir, bu nedenle Hâfız Sâlih Nâ'îlî Efendi olarak da tanınmıştır. Nâ'îlî, tahsil için İstanbul'a gelmiş, Encümen-i Şuarâ'ya dâhil olmuş, bir süre sonra Encümen bünyesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra Kahire'ye gitmiş ve 1293/1876-77'de Mısır'da vefat etmiştir. Kaynaklarda genel olarak Nâ'îlî'nin şairliğinin övüldüğü ve hicivleriyle ön plana çıktığı görülmektedir. Nâ'îlî'nin başka bir yönü de klasik Türk edebiyatında yaygın bir gelenek olan ve şairin kendi döneminde de yoğun bir şekilde devam ettirilen nazirecilik geleneğine dâhil olmasıdır. Bu çalışmada Nâ'îlî'nin bu yönünü gösteren şiirlerine yer verilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbn. 02458'de kayıtlı mecmuada Nâ'îlî'ye ait 55 manzume tespit edilmiştir. Bu manzumelerin tümü gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Mecmuadaki gazellerin 54'ü Nâ'îlî'nin daha önce yayımlanan şiirleri içinde bulunmamaktadır. 4'ü zemin şiir, 51'i nazire olarak tespit edilen bu şiirlerin nazirecilik geleneği içinde değerlendirilebileceği görülmüştür. Encümen-i Şuarâ müdavimi olan şair, geleneğin yanı sıra mensup olduğu topluluğun fikir ve temayülleri doğrultusunda da nazireler kaleme almıştır. Aynı meclise devam ettiği şairlerle birbirlerinin şiirlerine yazdıkları nazireler olarak tespit edilen bu şiirler Nâ'îlî'nin hem fikrî hem edebî temayüllerini ortaya koyacak niteliktedir. Bu şiirlerin yayımı şairin divançesine ve edebî kişiliği hakkındaki bilgilere katkı sağlamaktadır. Dönemin nazirecilik geleneğine de ışık tutan bu şiirler XIX. asırda nazire söylemenin artış göstermesindeki sebeplere de birer örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nâ'îlî-yi Cedîd, mecmua, nazire, gazel, XIX. yy.

UNPUBLISHED POEMS OF NA'İLİ CEDİD

ABSTRACT

Na'ili, whose real name was Salih, was born in 1239/1823-24 in Manastir. Since he was from Manastir, he is also referred to as Manastırlı and Manastiri in the tezkires. Na'ili learnt writing from Calligrapher Ali Arnavud Efendi, learned Arabic and memorised the Qur'an al-kerim; for this reason he was also known as Hafız Salih Na'ili Efendi. Na'ili came to Istanbul for his education and joined the Encümen-i Şuara, but after a while he had to leave the Encümen. After staying in Istanbul for a while, he travelled to Cairo and died in Egypt in 1293/1876-77. In the sources, it is generally seen that Na'il's poetry is praised and that he stands out with his satires. Another aspect of Na'ili is his participation in the tradition of nazirism, which is a widespread tradition in classical Turkish literature and which was continued intensively in his own period. In this study, Na'ili's poems showing this aspect are included. In the mecmua registered in Istanbul University Library İbn. 02458, 55 poems belonging to Na'ili were identified. All of these poems are written in ghazal form. 54 of the ghazals in the collection are not included in Na'ili's previously published poems. These poems, 4 of which are essential poems and 51 of which are identified as naziras, can be evaluated within the tradition of nazirism. The poet, who was a member of the Encümen-i Şuara, wrote naziras in line with the ideas and tendencies of the community he belonged to as well as the tradition. These poems, which have been identified as nazirs written by the poets to each other's poems with the poets he attended the same assembly, are capable of revealing both Na'ili's intellectual and literary tendencies. The publication of these poems contributes to the poet's divan and information about his literary personality. These poems, which also shed light on the tradition of nazirism of the period, constitute an example of the reasons for the increase in versification in the 19th century.

Keywords: Na'ili-yi Cedid, mecmua, nazira, ghazal, 19th century.

Giriş

Asıl adı Sâlih olan Nâ'îlî, 1239/1823-24'te Manastır'da doğmuştur (Çifçi 2017:457). Manastırlı Kazzaz Şehâbeddin Ağa'nın oğludur. Manastırlı olması dolayısıyla tezkirelerde Manastırlı, Manastırî şeklinde de anılır. İlk tahsilini memleketi Manastır'da yapan Nâ'îlî, Hattat Ali Arnavud Efendi'den yazı meşketmiş, Arapça öğrenmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiştir, bu nedenle Hâfız Sâlih Nâ'îlî Efendi olarak da tanınmıştır. Daha sonra tahsilini ilerletmek için İstanbul'a gelmiş, ilk olarak Nuruosmaniye Medresesinde sonra da Şehid Mehmed Paşa Medresesinde öğrenim görmüştür. Nâ'îlî, İstanbul'da Kur'ân-ı Kerîm, Şifâ-i Şerîf yazarak ve seçkin ailelerin çocuklarına ders vererek geçimini sağlamaya çalıştı (İnal 1969:1074). Encümen-i Şuarâ'ya dâhil olan Nâ'îlî, Kapıkedhudâsı Yusuf Cemil'in oğlu Direktör Ali Bey'i hicvetmesi, Encümen mensupları buna itiraz edince Encümen'i hedef alan bir hiciv söylemesi ve Recâizâde Ekrem'i iğneleyen başka bir hiciv daha kaleme alması üzerine bir süre sonra Encümen bünyesinden ayrılmak zorunda kaldı. Şair, Encümen-i Şuarâ'nın dağılmasının sebeplerinden biridir (Özgül 2012:132). Nâ'îlî, İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra Kahire'ye gitti. Burada Farsça ve hat dersi verdi. 1293/1876-77'de Mısır'da vefat etti (İnal, 1969:1074).

Yukarıda da zikrettiğimiz üzere Nâ'îlî, Encümen-i Şuarâ müdavimlerindendir. Encümen toplantılarına devam eden Nâ'îlî, burada birlikte bulunduğu şairlerle sosyal fikirler ve siyasi eğilimlerin yanında edebiyat görüşü olarak da belli bir çizgiyi takip etmiştir. XIX. asırda Encümen-i Şuarâ ile birlikte zirveye ulaşan nazire söyleme geleneği bu edebiyat görüşünün önemli bir parçasıdır. Nazirecilik bu dönemde oldukça yaygınlık kazanmıştır. Bu durum nazireciliğin gelenek bir yana edebî, sosyal ve fikrî değişikliklerden dolayı farklı sebepler çerçevesinde de gelişme göstermesinden kaynaklanmaktadır. Özgül, bu sebepleri şöyle sıralar: Gazelin anatomik ve psikolojik yapısında beliren bozulmaların çaresi olarak kudretli şairleri taklit, bir cemâat veya cemiyet olduğunu farketme gayreti, güçlü bir fikre muhalif görünümlü bir diğer fikre sahip oluşun birleştiriciliğinin artırılma isteği (Özgül 2012:224). Nâ'îlî de gerek geleneğe bağlı gerek Encümen'e has olan bu görüşlere sahip olarak meclislerde birlikte bulunduğu şair dostlarının şiirlerine nazireler söylemiştir.

Kaynaklarda genel olarak Nâ'îlî'nin şairliği övülmekte ve heccavlık yönüne dikkat çekilmektedir (İnal 1969:1074-1075; Saraç 2016:894). Nâ'îlî'nin başka bir yönü de klasik Türk edebiyatında yaygın bir gelenek olan ve şairin kendi döneminde de yoğun bir şekilde devam ettirilen nazirecilik geleneğine dâhil olmasıdır. Şair, kendinden önceki şairlere olduğu gibi kendi dönemindeki şairlerin şiirlerine de aynı vezin, kafiye ve redifi kullanarak tarz, mana ve hayal benzerliği içinde nazireler yazmıştır. Nâ'îlî'nin bu nazirecilik yönü divançesinde bulunan bazı şiirlerinden hareketle daha önce ortaya konulmaya çalışılmıştı. (Yerli 2021:25-34). Şairin mecmualarda yeni tespit edilen şiirlerinin bir kısmının da nazirecilik geleneği içinde değerlendirilebileceği görülmüştür. Bu makale, Nâ'îlî-yi Cedîd'in divançesinde yer almayan bu şiirleri konu edinmekte, şairin 51 nazire 3 zemin şiiri ilk defa bu çalışma ile araştırmacıların dikkatine sunulmaktadır.

Nâ'îlî-yi Cedîd'in Bilinmeyen Şiirleri

M. Kayahan Özgül, XIX. *Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ* adlı çalışmasında Encümen-i Şuarâ şairleri hakkında bilgi verirken bazı şiir mecmualarından yararlanmış, bunlardan Nâ'îlî-yi Cedîd'in şiirlerinin de bulunduğu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbn. 02458'de kayıtlı mecmuadan şiir örnekleri vermişti (2012:111, 118, 144, 147, 205). Yine Özgül, Nâ'îlî'nin bu mecmuada bulunan "Ârifsen eyle örfe riâyet zamânede / Şeyhim budur medâr-ı kerâmet zamânede" matlalı şiirine de *Osmanlı'nın Hazânında Gazel Dökümü* adlı çalışmasında yer vermişti (2018:417). Anılan her iki çalışmada da üzerine herhangi bir değerlendirme bulunmayan bu mecmua, Nâ'îlî'nin divançesi bakımından çok önemlidir. Burada şaire ait 55 manzume yer almakta ve bunların 54'ü divançede bulunmamaktadır. Tek ortak şiir, divançenin bir nüshasında (İÜ TY 9851) da bulunan "olmuşdur" redifli gazeldir.

İÜ İbn. 02458 numaralı mecmuanın tavsifi

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmut Kemal İnal Koleksiyonu 02458 numarada kayıtlı nazire mecmuası, siyah meşin düz bir cilt içindedir ve iç kapağı mavi kâğıt ile kaplanmıştır. Sayfalar ciltbent kısmından yer yer ayrılmış fakat dağılmamıştır. İlk varaktan itibaren numaralandırılmış (1^b-19^b), ayrıca yaprakların her iki yüzü de sayılacak şekilde kendi içinde de numaralandırılmıştır. Bej renginde sade bir kâğıt üzerine siyah mürekkep ve rika hatla yazılan metin iki sütun halinde düzenlenmiştir. Satır sayıları sayfalara göre değişkenlik göstermekle birlikte genellikle 30-32 satır şeklindedir.

Eserin ilk sayfasında Leylâ Saz Hanım'ın bestelenmiş şiirlerinden birine ait şu dizeler bulunmaktadır:

“Söyletme beni cânım efendim kederim var

Bir keder değil dildeki efkâr nelerim var”

Mecmuanın 1^a yüzünde “Mecmû'a 427” yazılıdır. Aynı sayfada İbnülemin kütüphanesine ait mühür bulunmaktadır. Arka kapağın iç yüzünde celî hatla “‘izzet”; hemen altında “rabbi yessir velâ tu'assir rabbi temmim bi'l-hayr” yazılır. Son sayfada yine İbnülemin kütüphanesine ait mühür bulunmaktadır.

Mecmuanın içeriği

Mecmuadaki şiirlerin tamamı gazellerden oluşmaktadır. Mecmuada yer alan hemen her şiirde başlık vardır. Bu başlıklar, zemin ve nazire şiirlerin kime ait olduğunu göstermektedir. Art arda tekrar eden şairler ve bir şiire yazılan birden fazla nazire için de “mûmâ ileyh, kezâ, lehû, diger, bu dahı” şeklinde başlıklar kullanılmıştır. Mecmuada 17 şairin (Sâlih Fâik (ö. 1900), Memdûh Fâik (ö. 1925), Hâlet (ö. 1878), Şeyh Nazîf (ö. 1861), Vasfî (ö. 1910), Senîh (ö. 1900), Edhem (ö. 1887-88), Kâzım (ö. 1889), Mazlûm Fehmî (ö. 1861), Rızâ, Nûrî, Rûmî, Hikmet (ö. 1888), Nâmık (ö. 1888), Hayrî, Eşref (ö. 1894), Nâ'îlî (ö. 1876)) 111 şiiri bulunmaktadır. Mecmuadaki zemin şiir sayısı 23, nazire sayısı 88'dir. Zemin şiir ve nazirelerin şairlere göre dağılımı şöyledir:

Sâlih Fâik (zemin 4/nazire 2), Memdûh Fâik (zemin 3/nazire 2), Hâlet (zemin 1/nazire 12), Nâ'îlî (zemin 4/nazire 51), Şeyh Nazîf (zemin 1), Vasfî (nazire 1), Senîh (nazire 2), Edhem (zemin 5/nazire 5), Kâzım (zemin 1/nazire 1), Mazlûm Fehmî (nazire 2), Rızâ (zemin 1), Nûrî (nazire 1), Rûmî (zemin 1/nazire 1), Hikmet (nazire 1), Nâmık (zemin 1/nazire 5), Hayrî (nazire 1) ve Eşref (zemin 1). Mecmuada en fazla şiiri bulunan şair 55 şiirle Nâ'îlî'dir. Bu şiirlerden 4'ü zemin şiir, 51'i ise naziredir. Nâ'îlî bu nazirelerin on birini Edhem, onunu Memdûh Fâik, altısını Sâlih Fâik, dördünü Hâlet, dördünü Zihnî (ö. 1859), üçünü Rızâ, üçünü Eşref, üçünü Kâzım, ikisini Rûmî'nin şiirlerine yazarken Şeyh Nazîf, Nûrî, Âsaf (ö. 1903), Nâmık ve Senîh'in şiirlerine de birer nazire kaleme almıştır. Ayrıca şairin bazı gazelleri birçok kez tanzir ettiği de görülmektedir. Örneğin, Edhem'in “zamânede” redifli gazeline altı; Zihnî'nin “dildedir” redifli gazeline dört nazire yazmıştır.

Baş: aķup eşkim ğam-ı hicrân ile deryâ deryâ
‘âlem-i ‘ışķı muhîţ oldu ser-â-pâ deryâ

Son: ğapıñda bir ğedâdır ğarĥ-ı ğerdân yâ veliyyu’llâh
elinde mihr-i ümid-i keremle keğkül olmuşdur

Şiirlerin Muhtevası

Mecmuada ele aldığımız şiirlerin çoğu âşıkâne tarzda kaleme alınmıştır. Çoğunlukla nazire gazellerin mahlas beyti veya mahlastan bir önceki beytinde, Nâ'îlî'nin nazire yazdığı şair dostları hakkındaki övgü dolu sözleri yer alır. Bu kısımlarda Nâ'îlî mütevazı bir tavırla şiirini tanzir ettiği şairleri yüceltir.

bu vâdîde cenâb-ı fâ'îķi tanzîr müşkildir
suĥen-sencâna ĥâmem ‘aczeni i’lâna gelmişdir (G.4/6)

kâzımın silkü'l-le'âl-i nazmını tanzîr ğüç
her ĥurûfı ĥoş ğelür bir ğüher-i nâ-yâbdan (G.35/9)

eşrefin nazmındaki siĥr-i helâli derk ile
‘aczin iĥhâr eyledi mu‘ciz edâsı ğöĝlümün (G.54/10)

Nâ'îlî'nin aynı nazire içinde birden fazla şairi övdüğü de görülmektedir. Örneğin Sâlih Fâik'in “deryâ” redifli şiirine yazdığı nazirede Nâmık, Fâik ve Hâlet övgüsüne yer vermiştir.

nâmık u fâ'îķin âşâr-ı ğüher-bârı ğibi
var ise vër ğorelim bir iki ru'yâ deryâ

biri nübü'-ı ma'ārif birisi 'ayn-ı kemāl
ṭab'-ı vālāları ḥaḳḳā ki güher-zā deryā

bir de ḥālet ki odur mecma'-yı baḥreyn-i kemāl
cūşa geldikçe olur sāhil-i ma'nā deryā (G.1/13-14-15)

Nâ'ilî'nin şiirlerinde nazire isteme geleneği ile de karşılaşırız. Şair, "asra" redifli gazeline Nâmık'ı nazire yazmaya davet etmektedir.

bir kapu açdı bu vādide kilid-i ḥāmēm
nâ'ilî nāmık-ı ḥōş-gū-yı benām-ı 'aşra (G.52/5)

Şiirlerde Nâ'ilî'nin eleştirel tarafını görmek mümkündür. Edhem'in "zamānede" redifli gazeline yazdığı yedi nazirenin altısı bu bağlamda zikredilebilir. Daha çok sosyal eleştirinin hâkim olduğu bu gazeller Nâ'ilî'nin içinde bulunduğu toplumun aksak yönlerini gözler önüne serer.

yokdur kemāl-i ḥidmete himmet zamānede
olmaz vesile raḥmete zaḥmet zamānede (G.8/1)

gözden geçür bu nüsha-yı dehri de bak hele
var mı şalāḥa dā'ir 'ibāret zamānede (G.9/2)

nā-būd oldı tuḥm-ı meveddet zamānede
yā rab nedir bu ḳaḥṭ-ı muḥabbet zamānede (G.10/1)

'anḳā daḥı olursaḡ ederler şikeste-bāl
āfet degil mi şehīr-i şöhret zamānede (G.11/3)

şad-çāk etti perde-i nāmūsı rūzgār
ber-bād oldı dāmen-i 'iffet zamānede (G.13/2)

dünyā-perest oldı ser-ā-ser cihāniyān
yād olmaz oldı rüz-ı kıyāmet zamānede (G.14/4)

Yine bu bağlamda değerlendirebileceğimiz Nâ'ilî'ye ait bir zemin şiir olan "asra" redifli gazel sosyal muhteva taşıyan başka bir örnektir.

çāresiz uymalıdır silk-i niẓām-ı 'aşra
iḳtidā eyleme lāzımdır imām-ı 'aşra (G.52/1)

Nâ'ilî bu eleştirel yönünü yer yer diğer gazellerine de yansıtmıştır.

döndi cihān ḥalkı yazık başma ḳalıba
cehl-i mürekkeb oldı ser-ā-ser be-her ḳalem (G.51/11)

Metin

1. nazîre-i nâ'ilî efendi

*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün**remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + -*

1. feyz-bâriyla olaldan beri deryâ deryâ
eşk-i çeşmim gibi cüş étmedi hâlâ deryâ
aңdırır seyl-i sirişkim merecü'l-baḥreyni
'âlemi iki gözüm ét-di ser-â-pâ deryâ
3. ḥaḳḳıñ elťâfını ta'dâd muḥâl oldıḡını
çeşm-i ḥaḳ-beste éder mevc ile ĩmâ deryâ
feyz-i erbâb-ı şafâ 'âlem-i bâlâ ditrer
ebr-i nîsândan éder lü'lü'i peydâ deryâ
5. meşreb-i şâf-ğam-ı dehre güvenilmez aşlâ
olmaz âzürde-i renc beste-i sermâ deryâ
kışşa-yı nūḥdan âgâh olan pāk-sirişt
ğam yemez olsa bütün vādî-i dünyâ deryâ
7. ġarḳa-yı lücce-i ḥasret idüġin cân-ı 'adū
resm-i fir'avn ile i'lâm éder a'lâ deryâ
bir içim şu bize vërmez ise de çok yaşasun
murğ u mâhiye éder bunca yem i'tâ deryâ
9. rûzgârın çekemez şiddetin âḥir köpürür
şalar etrâfına mânende-i şeydâ deryâ
gerdiş-i çeşmimi gird-âb édüp giryemi yem
eylemiş teb denizi 'ışkla mevlâ deryâ
11. çıksa mehtâba gèyüp nâz ile aḳsâdelerin
döşer ol mâh-veşe atlas-ı ḥaḍrâ deryâ
nâ'ilî yâr şenâ-verlik éderken gördüm
olsun âyîne-i sîmîn ü mücellâ deryâ
13. nāmıḳ u fâ'ıḳıñ âşâr-ı güher-bârı gibi
var ise vër görelim bir iki ru'yâ deryâ
biri nübū'-ı ma'ârif birisi 'ayn-ı kemâl
ṭab'-ı vâlâları ḥaḳḳâ ki güher-zâ deryâ
15. bir de ḥâlet ki odur mecma'-yı baḥreyn-i kemâl
cüşa geldikçe olur sâḥil-i ma'nâ deryâ

¹. İbn. 02458: 2^a.
Zemin şiir Sâlih Fâik'e aittir.

2. nazm-ı cenāb-ı nā'ilī

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
muẓārī' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. mihr-i ümîdim eylemedi tâbdâr çarḥ
dünyâyı etdi başıma miḥnet-i târ çarḥ
bir dem murād-ı ehl-i dilân üzre döndi
pîr oldı gitdi sâķî-i 'âlem medâr çarḥ
3. muẓtar kılar telâṭum-ı ğamla derûnunu
şâfî dilâna vërse biraz rûzgâr çarḥ
hüzn ü sürür birbirini vëren oldığın
eyler 'ayân devr ile leyl ü nehâr çarḥ
5. her dem alur fütâdelerin āh-ı serdini
kışlık zaḥîresini eder iddiḥâr çarḥ
eczâsı dâ'-i 'ışķa devâ olmuyor çi sūd
olmuş mizâc-ı 'âleme ispenciyâr çarḥ
7. bezm-i ezelde bir mâḥıṭ 'ışķıyla mest olup
gök kandîl olmuş eyleyemez hîç qarâr çarḥ
zevķ-ı bahâr 'abesine aldanma kim eder
berk-i ḥazân-dîde gibi târ u mâr çarḥ
9. tâ dūr edince nā'ilī ol meh-i ğarrâ'dan
döndükçe döndi başıma bu nâ-be-kâr çarḥ
sürse hezâr peşm ile ziyâde şevķ ü dem
monlâ-yı rûm devrini pek çok arar çarḥ

3. nazîre-i cenāb-ı nā'ilī

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. tâ ezelden oldum 'âlem-âşinâ 'âlem bu yâ
ḥalk-ı 'âlem şandı bîġâne edâ 'âlem bu yâ
sînede şüret-pezîr olmaz nuķûş-ı kâ'inât
bir heyûlâdır baṇa bu mâsivâ 'âlem bu yâ
3. kâh olur sâyem gibi cismim firâş-ı rûy-ı ḥâk
kâh olur zîr-i cenâḥımda hü mâ 'âlem bu yâ
kenz-i lâ-yefnâ-yı 'ışķım hîç tükenmez güherim
bilmem 'âlemde nedir faķr u fenâ 'âlem bu yâ
5. tûtyâdır çeşm-i haķ-bîne ğubâr-ı tıynetim
dîde-i nâdânı kılmaz rûşenâ 'âlem bu yâ

². İbn. 02458: 2^a.

³. İbn. 02458: 2^b.

Zemin şiir Şeyh Nazîf'e aittir. Tanzir edilen şiir için bkz.: (Karakuş 2013:13).

maẓhar-ı feyz-i tecellî-i ĥudâdır göñlümüz
herkese bir yüzden oldı rû-nümâ 'âlem bu yâ

7. 'ayş-ı 'âlemden 'ibâretdir vücûdum **nâ'ilî**
şekl-i evvelde göründüm şûretâ 'âlem bu yâ

4. nazîre-i cenâb-ı nâ'ilî be-gazel-i mîr-i fâ'ik

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
hezec+ --- / + --- / + --- / + ---

1. degil ĥûn-ı ciger kim dîde-i giryâna gelmiştir
dem-i ĥasret-i cemâl-i pâki seyrâna gelmiştir
nazar kıl dâğ dâğ sîne-i memhûr-ı muĥabbetdir
dil 'arz-ı mâ-ĥazarla şâhidâ dîvâna gelmiştir
3. ĳadeh der-kef olup sâķî neşâtı eylemiş der-pey
meger el birliğiyle meclis-i rindâna gelmiştir
ser ü sâmnımı teftîş içün ol çeşm-i ĳannâzıñ
ĥayâl-i ĳamzesi miĥmân-serây-ı câna gelmiştir
5. degilse ĳaşdı yanmak **nâ'ilî** pervâne-veş göñlüm
şebistân-ı ĥarem-i ĥâşş-ı 'ışķa yâ ne gelmiştir
bu vâdîde cenâb-ı fâ'ikî tanzîr müşkildir
suĥen-sencâna ĥâmem 'acziñi i'lâna gelmiştir
7. 'aceb mi fâ'ik'ül-aķrân menşûr ile nâm alsa
belâĳat şadrına râĳıb gibi ferzâne gelmiştir

5. nazîre-i cenâb-ı nâ'ilî be-gazel-i mîr-i fâ'ik

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. bâĳ-ı ĥüsne vêrir ârâyiş-i sünbül kâkül
gösterir baķsañ eger bir ĳarafa gül kâkül
nâfe-i ĳîn gibi 'uĳdelenür cân u dili
'âşıkıñ eylediĳi demde taĥayyül kâkül
3. ĳamze vü çeşmine nevbet mi vêrir bir laĳza
dil ĥarâb eylemege êtse tenezzül kâkül
tepelik gibi gözüm ĳaldı fesinde nâĳâh
şu'le-i mâcidemi aldı o pûş-ı kâkül
5. 'âşıkıñ zâr dili vêrmez idi ser-rişte
âĥ eger olmasa zencîr-i teselsül kâkül

4. **İbn. 02458: 2^b.**
[Memdûh Fâik]

4. ser ü sâmnımı: ser ü sânmı Y.

5. **İbn. 02458: 2^b.**
[Sâlih Fâik]

nā'ilī etdi kafes-bend-i heves āhir-i kār
dil-i nālendesi mānende-i bülbul kākül

7. hāme-i fā'ik ile başa çıkılmaz daḥı
rūy-ı tanzīre verir luṭf-ı tecemmül kākül

6. nazīre-i mūmā-ileyh be-ḡazel-i mīr-i rızā

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. rāyiḥa-baḥş-ı meşām şubḥ-ı ḥayātdır perçemiñ
şaçı sünbüller gibi 'anber-feşāndır perçemiñ
no'la taḡıtsa şabā tā çine bŷy-ı 'anberin
rūzigāra ser-te-ser bir armaḡāndır perçemiñ
3. kōrkārim bir tel kōpar ise kıyāmet kōpmasun
kıl ḥazer kim fitne-i āhir zamāndır perçemiñ
'ālemi başdan çıkardı kıldı yek-ser serseri
ey perī ruḥsār āşūb-ı cihāndır perçemiñ
5. ehl-i diller cān ile ḥasret çeker yüz sürmege
kisve-i beytū'l-ḥarām-ı ḥüsn ü āndır perçemiñ
ḡamze-i şūḥuñ gibi kırdı geçirdi 'ālemi
ya'ni başlı başına şāhib-kırāndır perçemiñ
7. 'ömrüm artırırdım istişmām etsem oḡşasam
māye-i feyż-i ḥayāt-ı cāvidāndır perçemiñ
leşker-i tātār-ı fitne-rīz fermānındadır
fem ḥavālīsinde bir cengīz ḥāndır perçemiñ
9. oldı çün verd-i zebān-ı hāme-i be-rızā
nā'ilīnin de dilinde dāsitāndır perçemiñ

7. nazīre-i mūmā-ileyh be-ḡazel-i ḥālet

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. zūlfüne vermiş nizām ol çeşm-i maḡrūr üstüne
şan hülāḡü tek çeker şaf-beste ṭabur üstüne
ḥaṭ degildir levḥ-i ruḥsārında feyż-i luṭf-ı ḥaḡ
nefs-bend etmiş sevād-ı a'zamı nŷr üstüne
3. gerden-i sīmīni ŷzre kākül-i ḥam derhemi
bir muṭalsam mārđır pīçide genc-ver üstüne
ḥançer-i ebrŷsı vērmez 'āşıka kaṭ'ā amān
el-ḥazer pek varma ol şūḥ-ı silāḥşor üstüne

6. İbn. 2458: 2^b.

7. İbn. 02458: 3^a.

5. zāhidā kız kıзма ben ğilmān-perestim toĝrısı
her cihetle yāri terciḥ eylerim ḥūr üstüne
mihṛ şanma çarḥ āh-ı 'uşşākdan ḥazer için
bir ḥamā'il bağlamış bāzū-yı pūr-zūr üstüne
7. nüh felek reşk eylese bu heft-bīne var yeri
nā'ilī tarḥ eyledim bir cāh-ı meşhūr üstüne
naẓm-ı pāk-i ḥālete bilse naẓīre oldıĝın
çarḥ aşar ta'ẓīm-ile tā beyt-i ma'mūr üstüne

8. naẓīre-i mūmā-ileyh be-ĝazel-i cenāb-ı edhem

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
muẓārī' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. yokdur kemāl-i ḥidmete himmet zamānede
olmaz vesīle raḥmete zaḥmet zamānede
çeşm-āşinā-yı merd-i ĝarīb ol da baĝ gözüm
var mı esīr-i ĝurbete raĝbet zamānede
3. aḥibbāya ta'n étme dilā bī-vefā dēyü
mānī' olur muḥabbete miḥnet zamānede
benzer qurı cemāda kibārın feḥāmeti
tebdīl oldı hey'ete heybet zamānede
5. ol nā-murād merd-i cihānım ki **nā'ilī**
étmem ricāl-i devlete minnet zamānede

9. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
muẓārī' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. 'ārifsen eyle 'örfe ri'āyet zamānede
şeyḥim budur medār-ı kerāmet zamānede
gözden geçür bu nüşā-yı dehri de baĝ hele
var mı şalāḥa dā'ir 'ibāret zamānede
3. aĝzı küşāde qaldı taleb-ḥvāh-ı himmetin
mānend-i resm 'ayn-ı 'ināyet zamānede
érdi mübāḥ-ı mezelete cümle münkerāt
terk-i cināyet oldı 'ibādet zamānede
5. bilmem o süsli kākūli mi dil-rübāların
ḥüsn-i nizām-ı ḥalkā 'alāmet zamānede

⁶ 'uşşākdan: 'āşıkāndan Y.

⁸ İbn. 02458: 3^a.

⁹ İbn. 02458: 3^a.

10. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
mużārî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. nā-būd oldı tuḥm-ı meveddet zamānede
yā rab nedir bu қаһт-ı muḥabbet zamānede
'ibret-nümā-yı 'āleme diḳḳatle baḳ da gör
'ār etmemiş çeker mi meşakḳat zamānede
3. sehven lisāna gelse daḫı bī-mā'ildir
mühmel mişāli lafz-ı mürüvvet zamānede
āzürde-ṭab' etdi bütün ḫalkı nā'ilī
sīne-ḫırāş derd-i ma'īşet zamānede

11. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
mużārî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. ḫadden ziyāde bādeye ḫürmet zamānede
āb āşikāre meclis-i 'işret zamānede
bir kimse etmez oldı temessük o kāra kim
āḫir ola şalāḫına şoḫbet zamānede
3. 'ankā daḫı olursaḡ ederler şikeste-bāl
āfet degil mi şehīr-i şöhret zamānede
ger etmeyeydi raḫmet-i ḫaḳ sebḳat 'āleme
iḡrāk ederdi na'mını naḳmet zamānede
5. ḫalkıḡ bu resme zull-i te'mīnātı nā'ilī
eyler ḳabīḡ şüreti da'vet zamānede

12. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
mużārî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. gönlüm esīr etdi bir āfet zamānede
şaldı cihāna ḫüsñ ile şöhret zamānede
bir zerreden de kemter olur ḳarż-ı āfitāb
etseḡ o māh-ı ṭal'ata nisbet zamānede
3. nabz-āşināsı dest-i mesīḫā olursa da
olmaz marīz-i 'ışḳına şıḫḫat zamānede
aldı edāsı şabr-ı dil-i 'āşıḳānı hep
ḫübāna vērdi 'işvesi dehşet zamānede

^{10.} İbn. 02458: 3^a.

^{11.} İbn. 02458: 3^a.

^{12.} İbn. 02458: 3^b.

5. 'âlem ƙalurdı **nâ'ilî** bi'l-cümle sıfr-ı yed
taƙdîr olunsa vaşlına ƙıymet zamānede

13. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
mužārî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. melfûf ƙıldı cāme-i himmet zamānede
ilbās olunmaz oldu o kisvet zamānede
şad-çāk etti perde-i nāmūsı rûzgār
ber-bād oldu dāmen-i 'iffet zamānede
3. gerden-firāz nefis ü hevādır ricāl ü zen
zabı olmaz oldu eşheb-i şehvet zamānede
murğ-ı hümāya māye-i 'izz ü vaƙār iken
bî-mağza düşdi sāye-i devlet zamānede
5. pek tut licām-ı hāme-i şebdîzi **nâ'ilî**
güçdür cenāb-ı edhemi sebƙat zamānede

14. kezā

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
mužārî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. 'âlem kesildi 'ayn-ı 'adālet zamānede
'arşa aşıldı tîğ-ı siyāset zamānede
nām u nişānı ƙalmadı şeyn ü fezāhatıñ
'izzet meşābesinde sefāhat zamānede
3. mey-hāneye varınca yapıldı ƙarābeler
tanẓīm olundu cümle 'imāret zamānede
dünyā-perest oldu ser-ā-ser cihāniyān
yād olmaz oldu rûz-ı ƙıyāmet zamānede
5. inşāf eyle **nâ'ilî** āhır zamāndır
devrānımız mı çarĥ-ı felāket zamānede

15. kezā

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. hışm ile baksa o şūh 'āşık-ı nālān ditrer
pādişāhıñ ğāzabından belî insān ditrer
o da gönlüm gibi ğamzerden eder ĥavf u hirās
şanma bî-hūde ser-i zülf-i perişān ditrer
3. ne 'aceb etmese dil derd-i firāƙıñla firār
tutdı bî-çāreyi n'etsün şeb-i hicrān ditrer

13. İbn. 02458: 3b.

14. İbn. 02458: 3b.

15. İbn. 02458: 3b.

müteberridse n'ola zāhid-i bī-behre-i 'ışk
dem-i sermāda żarūrī ten-i 'uryān dıtrr

5. ka'be-i kūyna kıldıkça teveccüh yāriñ
nā'ılī kıble-nümā gibi rek-i cān dıtrr

şabr eder vādī-i edhem ki 'inān-tāb olarak
haylice çekdi ta'ab hāme-i müyān dıtrr

16. nazīre-i mūmā-ileyh

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. ğam degil çeşmi ki her laḫzada biñ cān çarpar
müşkil oldur ki o cādū nıgeh ĩmān çarpar
ğamze-i şūḫı edüp 'aşıkā düz-dīde nigāh
bir uğurdan dil ü dīn ü ser ü sāmān çarpar
3. ḫīlesinden olamam dīv rakībıñ aymış
ḫasmdır ādeme çokdan berü şeyṭān çarpar
görmez 'ālemde nu'm-ı kūr refāh-ı ḫāli
nā-şināsende-i ḫaḫkı nemek ü nān çarpar
5. gün olur kim düşürür manzara-yı 'ālemden
ḫaṭṭ-ı pür-āver eder meh seni devrān çarpar
nā'ılī eyleyemem ḫüsnine dıḫḫatle nigāh
o perī-peykerıñ ārāyişi insān çarpar

17. nazīre-i mūmā-ileyh be-ğazel-i mīr-i fā'ik

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. terlese tābiş-i meyden o gül-i nāzik-ter
şermden perde çeker rüyını ğonce örter
leb-i mīnāyı 'araḫ-rīz-i ḫacālet eyler
feyz-i 'āks-i ruḫ-ı sāḫī-i ṭarāvet-ğüster
3. dil-i maḫrūra ecel terlerini dökdi
teb-i hicrānını çekdim yeter ey şūḫ yeter
ter tokınsa o güle pençe-i ağıār degil
zār olur 'aşıkı bülbul gibi ötdükçe öter
5. zülf-i şādāb-teriñ zīr-i 'araḫçininden
reşkden eyledi sünbülleri mūm hep gök-ter
duymuş ol māh ile germābeye 'azm etdigimiz
ābrūlar dökerek geldi rakīb-i ebter

¹⁶. İbn. 02458: 3b.

⁵ eder: + ey Y.

¹⁷. İbn. 02458: 3b.
[Sālih Fāik]

7. böyle âğışte-i hûn-ı ciger olmazdı göröl
dem-be-dem olmasa faşşād-ı nigāhıñ neşter
nā'İLİ fā'ik-i memdūh-eşere 'arz edemem
ki kalur nazmına nisbetle nazīrem bed-ter

18. nazīre-i mūmā-ileyh be-ğazel-i cenāb-ı rūmī

mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün
müctess+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. harāret-i dile kanım qarīn eder de içer
şarābı ğamzelerin āteşin eder de içer
atarsa pāy-ı hūma rind ayağını bir dem
esās-ı 'ālem-i ābı metīn eder de içer
3. görünce sākīyi teşhīr-i sāk eder şūfī
etekleri tutuşur terk-i kīn eder de içer
şarāb-ı 'ışkdan alsa neşāt şeyh-i harem
harīm-i ka'beyi bezm-i berīn eder de içer
5. piyāle-i lebini şunsa **nā'İLİ**ye o şūh
hayāl-i kevşer-i huld-ı berīn eder de içer

19. nazīre-i mūmā-ileyh be-ğazel-i mīr-i fā'ik

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
remel+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. dem-i firqatde gözüm kāse-i pūr-hūn gibidir
eşk-i çeşmim kızıl ırmağ ile ceyhūn gibidir
tābiş-i meyle kızarmış ne güzel çeşm-i nigār
bakınız gösterişi sāğar-ı gülğūn gibidir
3. vahşet-i ebr-i hayāliyle o āhū-beçenin
'āşıkıñ sāha-yı endişesi hāmūn gibidir
kadr-i bālā görünür ise de gerdūn gibi
kūh-temkīn kibārıñ himeti dūn gibidir
5. yüz kadar vech-i şebah bulsam o meh-rū-bihīne
deyemem tāb u fūrūğ-ı meh-i gerdūn gibidir
o şeh-i mısr-dilin yūsuf-ı zerrīn-resin
farq-ı iclāline bir çetr hümāyūn gibidir
7. şā'irim toğrısı tab'im sever ol dil-beri kim
kāmety mışra'-yı berceste-i mevzūn gibidir
nā'İLİ fā'ikıñ eş'arını tanzīr edemem
ki anıñ şī'r-i laṭīfi dūr-i meknūn gibidir

^{18.} İbn. 02458: 4a.

^{19.} İbn. 02458: 4a.
[Memdūh Fâik]

9. zāde-i kilik-i hüner-zā-yı suhen-perdāzı
şāhid-i ṭab'-ı dil-ārāsına meftūn gibidir

20. kezā

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. dile zaḥm açdıǵı dem ğamze-i cānān ḳanadı
ḥūn-çegān oldı şikār-ı ser-i peykān ḳanadı
acımaz mı yüregiñ raḥm edecek dem geldi
çeşm-i inşāfla baḳ dīde-i giryān ḳanadı
3. düşdi ser-perçesine ḥār-ı sitem-perdāzıñ
dudaǵı çatladı gül-ğonce-i ḥandān ḳanadı
şubḥ-dem sürḥī-i bām-ı felegi şanma şafaḳ
bir āhımla seḥer-i mihr-i dırāḥşān ḳanadı
5. yāra 'arz eyleyemem yaradan allāh bilür
nā'ilī sīnede ki zaḥm-ı dil ü cān ḳanadı

21. bu daḥı

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
remel+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

1. sāye şalsa yere ol zülfi perişān ḳanadı
ṭā'ir-i ḳudsün olur ḥākle yeksān ḳanadı
süzilür şayd-ı dil-i zāra hemān bī-pervā
şāhbāz-ı nigeh-i dil-ber-i fettāñ ḳanadı
3. rabṭ-ı bāl etdi güle ṭāḳati yok pervāza
rişte-bend olmasa da bülbül-i nālān ḳanadı
rūy-māl etdi 'aceb ey büt-i perverde-i nāz
k'oldı murğ-ı diliñ işkeste-i hicrān ḳanadı
5. zül'-cenāḥeyn olamaz zāhid-i pindār-perest
perde-i zanda nüḥüfte ḳalır imān ḳanadı
nā'ilī böyle hümā-ṭab'-ı hüner-pervāzıñ
olur 'ālemde perākende-i aḥzān ḳanadı
7. fā'ikiñ sāye-i iḳbālını memdūd ede ḥaḳ
nazmı beyne'l-şu'arā olmada 'irfān ḳanadı

22. kezā

müfte'ilün fā'ilün müfte'ilün fā'ilün
münserih - + + - / - + - / - + - / - + -

1. ğamzeñ ucundan şehā ḥūn-ı şehīdān aḳar
rezm-geh-i 'ışḳda şu yerine ḳan aḳar

20. İbn. 02458: 4a.

21. İbn. 02458: 4a.

22. İbn. 02458: 4a.

- gölşene ey serv-kađ nâz ile olsañ revân
mâ'il olur seyrine âb-ı dîl ü cân aķar
3. gül yüzini bād edüp eylerim eşkim nişâr
faşl-ı bahâr içre şan bâriş-i nîsân aķar
- şevķin ile sâķiyyâ sâġar-ı serşârdan
şu'le-i cevvăle-i la'l-i bedaķşân aķar
5. cûşîş-i eltâf-ı hâķ kâfire raķmet degil
keşret-i bârân ile hâne-i virân aķar
- râh-ı mecâzî degil sâlike cây-ı karâr
tâ ki ola cûylar vâşıl-ı 'ummân aķar
7. feyz-i suhan nâ'ilî lutf-ı hudâdır baķa
ma'nâ-yı rengîn-ârâ şab'ıma her ân aķar
- hâzret-i fâ'ik begin řab'-ı hüner-perveri
'ayn-ı ma'ârifdir ol mâye-i 'irfân aķar

23. kezâ

fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. küşe kübrâ-yı ferâġat-nâm olur 'izzetlenür
ķâf-ı istiġnâ-pesend 'anķa gibi şöhetlenür
- řa'me-i şerbetiden ehl-i şikem lezzetlenür
perveriş buldukça nefis-i ârzü şehvetlenür
3. dâ'imâ kem-mâyenin ġadrin füzün eyler felek
keffe-i mîzânda bî-maġz olan rif'atlenür
- şafvet-i ġalbe ġalel vërmez televvün gösteren
baķsaķa âyîneye her vechle şüretlenür
5. mâye-i işmet fûrûġ-ı ġüsni eyler tâb-dâr
âb-ı rûyın dökmeven cevher gibi kıymetlenür
- şehriyâr-ı 'ışķ eden kâkül hevâsıdır beni
sâye-i bâl-i hü mâya düş olan devletlenür
7. âdeme cennetde de bir yâr lâzım nâ'ilî
hâne ma'mûr olsa da tenhâ kalan ġaşyetlenür
- çeşm-i raġbetle nigâh eylerse fâ'ik nazmıma
řab'-ı ma'na-perverim râġb gibi raġbetlenür

²³. İbn. 02458: 4b.

24. kezā

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün
hezec+ --- / + --- / + --- / + ---

1. dil âteş sine âteş sinede kalb-i hazîn âteş
 bıraḳdı külb-i aḫzânıma bir meh-cebîn âteş
 êder nâ-cins ile rûşen-dil ister istemez ülfet
 ki bi't-ṭab' imtizâc eyler hevâ vü âb u ṭîn âteş
3. bu âb u tâbla 'azm eylesen şahn-ı gülistâna
 ola şebnem-şerâre berk-i gül ey nâzenîn âteş
 sirişk-i çeşm ile te'sîr êder dil-senge sûz-ı 'ışk
 ki kâr eyler tereşşuh şîşeye olsa ḳarîn âteş
5. ben ol feyz-i muḥabbet-zâr-ı eyn-i âzer-i 'ışkım
 baḡa gül-zâr olur olsa bütün rûy-ı zemîn âteş
 firâḳ-ı yâr dūzaḡdan eşeddür zâhid 'uşşâḳa
 ma'âza'llâh olur dîdârsız ḡuld-ı berîn âteş
7. ṭutuşdı şu'le-i idrâk ile ey nâ'ilî tab'ım
 no'la ehl-i dile şalsa bu nazm-ı âteşîn âteş

25. nazîre-i mûmâ-ileyh cenâb-ı mîr-i eşref

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. resm-i nâz u işveyi ḡübâna çeşmin öğredir
 fenn-i siḡri ey perî insâna çeşmin öğredir
 bir nigâh-ı mest ile rindânı ser-gerdân êder
 bu edâyı sâḳî-i devrâna çeşmin öğredir
3. ḡamze-i ḡûn-rîzine ḡançer şunar ebrûlarıḡ
 girmege ammâ ki yüz biḡ ḳana çeşmin öğredir
 ehl-i 'ışḳa eylemez naḡvet-perestân iltifât
 vaz'-ı nâ-ber-câyı ma'zûrâna çeşmin öğredir
5. müslümânı göz göre zülfün esîr eyler amân
 kâfirin bed-kârın ol fettâna çeşmin öğredir
 rûtbe-i i'câzda siḡr-i ḡelâl 'unvânını
 nâ'ilî-i nâdire-sencâna çeşmin öğredir

²⁴. İbn. 02458: 4b.

²⁵. İbn. 02458: 4b.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Öztürk, Öntürk 2024:350).

26. nazîre-i mûmâ-ileyh be-ğazel-i cenâb-ı hâlet*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün**hezec + --- / + --- / + --- / + ---*

1. yüzin göstermez oldı 'aşıkā gīsū-yı istiğnā
nedir ey gül-bün-ışve bu çîn-i ebrū-yı istiğnā

'aceb nāzende-meşreb dil-ber-i fettāna meftūnuz
ki çeşm-i dil-firīb ü ğamzesi cādū-yı istiğnā
3. helāk-ı 'ışkı olsam fāriğ-i sevdā-yı nāz olmaz
ṭabī'atdır o şūh-ı hūd-pereste hūy-ı istiğnā

o rütbe vahşeti var çeşminin 'uşşāk zārından
uzaqdan seyr édüp hayrān olur āhū-yı istiğnā
5. ser-ā-ser kāmēti ser-sebze-i cūy-ı leṭāfetdir
bir içim şudur ol serv-i revāna cūy-ı istiğnā

çemende kan tere batdı 'arūs-ı ğonce şerminden
o gül-ruhsār olunca jāle-rīz-i hūn-ı istiğnā
7. kemāl-i 'ışkla müntefī-i hūlyā-yı vaşlız biz
bize 'arz étmesün bī-hūde ol meh rūy-ı istiğnā

hamūş-ı nāz iken ey **nā'ilī** kil-k-i suhan-sāzım
cenāb-ı hālete oldı nazîre kūy-ı istiğnā

27. nazîre-i mûmâ-ileyh be-cenâb-ı nūrī*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün**remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -*

1. 'aşıkım 'aşık cemāl-i yār gözler gözlerim
serv-i kudsiyim tecellī-zār gözler gözlerim

ol kelīm-i ṭūr-ı 'ışkım kim tecellīmdir benim
cān vērile tā ezel dīdār gözler gözlerim
3. 'aşıkānıñ tā ezel kanın içer çeşmān-ı yār
görmedi hīç böyle bir hūn-h'ār gözler gözlerim

ben hele bir vakt taḥşīş edemem teşrīfiñe
nūr-ı 'aynımsın seni her bār gözler gözlerim
5. şubḥa dek encüm-şümār-ı ḥasretim ey **nā'ilī**
şan şeb-i pūr-cevr ü ğamda tār gözler gözlerim

^{26.} İbn. 02458: 4b.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Çeçen 2005:81).

^{27.} İbn. 02458: 5a.

28. nazîre-i mûmâ-ileyh be-cenâb-ı edhem

mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
mużârî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. meyden kızardı gül gibi ol meh-izâra bak
seyr et şafâ-yı gülşeni rûy-ı nigâra bak
vâ-bestedir o şûha rakîbîñ nezâreti
gül den çeker mi pençesini dest-i hâra bak
3. merhem-pezîr olur mı 'aceb zaḥmı 'aşıkıñ
şor la'l-i nâb-ı yâra gönül var mı çâre bak
ğamzeñ ḥadengi dâğ-ı dilimde yer eyledi
ey nâzenîñ luṭfuñ olan yâdigâra bak
5. ağıyâr-ı nâ-be-kâra yeter eylediñ nigâh
luṭf ile bir de nâ'ilî-i dil-figâra bak

29. kezâ

mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
mużârî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. zülfüñ hevâsı şanma serimden yeler geçer
gird-i belâ-yı 'ışkı elemle eler geçer
efğân édince 'ışkı ile gûsfend-i dil
gelmez egerçi koyuna yavrum meler geçer
3. ebr-i bahâra pey-rev olup dâbbe-i şabâ
mîhr-i zemîne bint-i nebâtı yeder geçer
biñ dil rûbûde olsa daḥı top gibi o meh
çevgân-ı zülf-i ḥam-be-ḥamıyla çeler geçer
5. ta'rîf olur mı 'ışk ile ser-güzeştimiz
ey nâ'ilî bizim başımızdan neler geçer
nükte-şinâs-ı edhemi tanzîre cehd edüp
dêr imiş [anı] ma'nâ-yı ḥâm mem deler geçer

30. nazîre-i mûmâ-ileyh be-ğazel-i cenâb-ı fâ'ik

mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
mużârî' - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. raḥm et rakîb-i dîve atup ey nigâr seng
olsun yolunda sa'y ile ḥıdmet-güzâr seng
ehl-i kemâle ta'nı 'adûnıñ gelür geçer
olmaz dıraḥt-ı fâkihe-ber-dâra bâr seng

^{28.} İbn. 02458: 5^a.

^{29.} İbn. 02458: 5^a.

^{30.} İbn. 02458: 5^a.

[Sâlih Fâik]

3. vèrmez derûn-ı sahta hâlel cûş-ı hâdişât
seylâbeden éder mi dilin raḥne-dâr seng
âh-ı şerer-feşâna ṭayanmaz girân-cân
bârût ile atılsa olur târumâr seng
5. erbâb-ı câh 'azl ile olmaz şikeste-ḳadr
bir kûşede bulur yine elbet ḳarâr seng
zünnâr-beste kâfirin 'unvânı başḳadır
çenberli ṭaşa dar mı efendi o bâr seng
7. başdım yataḳda yâri amân ṭaş yatur dèyü
ṭavşanṭaşında vaşlına oldu medâr seng
öldür raḳīb-i rû-siyehi ḡamzeṇ 'ışḳına
başı ucunda ben dikeyim üstüvâr seng
9. bir seng-dil nigâra uruldum ḡam-ile âh
yek-ser kesildi başıma dâr u cidâr seng
hem-reng la'l-i nâbıṇ olursa 'aḳīḳ-veş
ey gül-nihâl-i 'işve bulur i'tibâr seng
11. olmaz nazîre fâ'ike bu nazm nâ'ilî
cevher ile ne mümkün ola hem-'ayâr seng

31. nazîre-i mûmâ-ileyh cenâb-ı hâlet

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
hezek+ --- / + --- / + --- / + ---

1. nehiy mi ey perî-rû ṭalib-i dîdârdır çeşmim
temâşâ-yı ruḥ-ı pâkinle pür-ıḳdârdır çeşmim
no'la 'ıḡmâz-ı 'ayn étsem zamâne ser-keşânundan
cefâ vü cevr-i gûn-â-gûnla bîzârdır çeşmim
3. uyanmaz baḥt ḥvâbından ki görsün çekdiğim derdi
gece envâ'-yı ḡamla şubḥa dek bîdârdır çeşmim
alır göz ḥabsine her gördiḡi şūḥ-ı dil-ârâyı
cezâsın buldı şimdi ağlasun gaddârdır çeşmim
5. ser-i müjḡânımıṇ her târı bir ḥîzâna dönmüşdür
felâket-dîde-i ḡam ebr-i eşk-ibşârdır çeşmim
dikendir çeşmime 'âlem benim ey gül-beden sensiz
anıṇ-çün renc-i ḥâr-ı hecr ile ḥûn-bârdır çeşmim
7. no'la hâlet gibi ḳan ağlasa eşk-i dem-â-demle
benim de nâ'ilî ḥasret-keş-i dil-dârdır çeşmim

^{31.} İbn. 02458: 5b.
⁷ çeşmim: göḡlüm Y.

32. nazîre-i mûmâ-ileyh be-ğazel-i cenâb-ı fâ'ik

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
hezec+ --- / + --- / + --- / + ---

1. tayansa hançer-i ebrûsına yârim buçağıyla
keser alur ser-â-ser 'âlemi çeşmi buçağıyla
uyandırdım derûnum lâle-zârın 'ışk dâğıyla
hayâl-i yâra seyrân-gâh êtdim dil otağıyla
3. degildir mihr-i 'âlem-tâb ser-gerdân olup gerdûn
arar ol meh-likâyı durma devr eyler çerâğıyla
êder ferhâda rağmen âh ile biñ bî-sütûn peydâ
velî dil istemez hem-kâr olmak öyle tağıyla
5. fitîl-efrûz-ı ğam olmuşdı dilde nâr-ı hicrânı
yetişdi sâkî-i gül-çehre başdırdı ayağıyla
tağıtmış zülf-i şeb-rengin ruğun âşûb-gâh êtmış
gönüller şaydına çıkmış o meh-pâre yüz ağıyla
7. bağa her cânibi bir cennetü'l-me'vâdır ey meh-rû
ser-i kuyun değışmem ısfahâna çarbâğıyla
gönül mesrûrdur cânâ bu vaz'-ı dil-şikenlikden
yapıldı hâtırı mecnûnun işkeste çanağıyla
9. cenâb-ı fâ'ikî tanzîre kâzım eyleyüp irşâd
êrişdim nâ'ilî ol rûtbeye himmet ser-ağıyla

33. kezâ

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
müctess+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. kemâl-i vech ile hatt-ı 'izâr yüz bulmuş
siyâh-ı bahta mülâkâta yâr yüz bulmuş
ne vêrdi duht-ı reze yüz görümlüğü sâkî
ayağın öpmeye ol şîve-kâr yüz bulmuş
3. fürûğ-ı tal'atını mâha eyleyen teşbîh
murâd-ı vech-i şebbeh âşikâr yüz bulmuş
rakîb-i rû-siyehi yüz dürünce meclisden
tâbında 'âşık-ı sîne-figâr yüz bulmuş
5. niķâb-ı çehre-i ümmîd elindedir çarhın
'arûs-ı tâli'e meşşâta-vâr yüz bulmuş
teveccüh eylese dîdâr-ı pâkine 'uşşâk
meşâff-ı ka'be gibi ol nigâr yüz bulmuş

^{32.} İbn. 02458: 5b.
[Memdûh Fâik]

^{33.} İbn. 02458: 6a.

7. bu kem-bizā'a ile nâ'ilī yine nazmım
 huzūr-ı fā'ike bi'l-iğtirār yüz bulmuş
 kalem-rev-i suhan olsun cenābına tevcih
 şad āferīn hūnerde hezār yüz bulmuş

34. lehū

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. rām edüp zülfün o bī-gāne edā baş üstüne
 cem' kılmuş biñ dil-i ğam-āşinā baş üstüne
 āfitābı reşk ile pūr-süz eder mihr-i ruḥı
 tutmasa şemsiyesin ol meh-likā baş üstüne
3. kıl ihāle ğamze-i ser-tizine 'arz eylesün
 her ne emriñ var ise ey meh-likā baş üstüne
 zülf-i 'anber-bū-feşānın etme tek benden dirīğ
 kaşdıñ etmekse yolundan cān fedā baş üstüne
5. gezdirir ḥvān-ı nevāl-i derd-i 'ışk u miḥnet
 ḥile-kārān-ı muḥabbet dā'imā baş üstüne
 būs ederken sāķī-i gül-çehreniñ ayağını
 serseri düşdüm olup lağzīde-pā baş üstüne
7. sāye-i zülfün ne devlet-baḥş olur derk eylese
 āşiyān eyler idi murğ-ı hümā baş üstüne
 zīr-i fesden eyleme şarkındılık ruḥsārına
 olma ey dil yāra püsküllü belā baş üstüne
9. vaşlın ümīd eyleyüp etdim huzūr-ı yāra 'arz
 ḥālīmī dest-i temennā-yı seḥā baş üstüne
 pādişāh-ı tāk-dāra ser-fürū etmez dērin
 ḥāk-i pā-yı devlet-i dil-dāde cā baş üstüne
11. hey'etin tağyīr edüp gird-āba döndirmişsin
 ol mıdur şekl-i 'imāme zāhidā baş üstüne
 derd-i 'ışkıñ eylerim pīçide destārım gibi
 gördigimde nâ'ilī bir dil-rübā baş üstüne
13. fā'ikā ma'zūr tut silk-i kabūl kıl qarīn
 gerçi olmaz lü'lü-i nazmım sezā baş üstüne

³⁴.

İbn. 02458: 6^a.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Yavuz 2026:401).

35. nazîre-i mûmâ-ileyh be-cenâb-ı kâzım

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. iktibâs-ı nûr-âbdan mihr-i ruh-pür-tâbdan
şu'le-i mehtâbı tefrîk eylemez şeb-tâbdan
firqatınle cismim ey âfet hürûş-ı giryeden
farq olunmaz oldı vîrân-gerde-i seyl-âbdan
3. eylediñ bir mertebe teb-lerze-i hicrân kim
katre-i eşkim seçilmez dâne-i sîm-âbdan
bîm-i ğamzen öyle te'sîr êtdi kim cân u dile
çeşmim ürker şîve-i reftâr-ı pây-ı h'âbdan
5. olmasa ger arada ol mâh-ı evc-i 'izz ü nâz
çarh-ı gerdünü ayırd êtmem tehî dolâbdan
bildim âşnânın ğuşûl-i vakte merhûn olduñın
ol sebebden keff-i yed êtdim sır-ı esbâbdan
7. ol perî mey içdigi demde le'âfet kesb êder
la'l-i nâbı bâdeden hem bâde la'l-i nâbdan
far'ı isti'dâd 'aqlımca zarardır nâ'ilî
uğradım küllî ziyâna keşret-i aḥbâbdan
9. kâzımın silkü'l-le'âl-i nazmını tanzîr güç
her hürûfî hoş gelür bir güher-i nâ-yâbdan

36. nazîre-i mûmâ-ileyh be-cenâb-ı senîh

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

müctess + - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. ğarîbdır revişim mihribân arar gözüm
bu çâr-sebûda genc-i nihân arar gözüm
'aşâya eyledi muhtâc çarh-ı pîr beni
çemende kad ile nevres fidân arar gözüm
3. hadeng-i ğamzesine ol kemân ebrûnuñ
cigerde sînede dilde nişân arar gözüm
segân-ı kûyî ile hem-sifâl iken yârın
'abeş hümâ-yı dile üstühvân arar gözüm
5. gönülde dîdede dâ'im iken hayâli yine
o meh-liqâyı nihân ü 'ayân arar gözüm
tamâm-ı 'ömr-i girân-mâyemi êdince telef
bün-âb-ı hıızr gibi feyz-i cân arar gözüm

^{35.} İbn. 02458: 6^a.

^{36.} İbn. 02458: 6^b.

7. tettebbu' eylemeden **nâ'İLİ** murād ancak
murādımı verecek cān-sitān arar gözüm
naẓīre eyleme haddim degilse de nazmun
senīh efendi gibi nüktedān arar gözüm
9. ḥalās eden beni oldur bu der-be-derlikden
cenāb-ı pīrde dārū'l-emān arar gözüm

37. naẓīre-i mūmā-ileyh be-gazel-i cenāb-ı ḥālet

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

hezec+ --- / + --- / + --- / + ---

1. ğam-ı ḥālī ile teṣrīḥ olunmaz tāze dāğım var
çenār-ı köhneyim amā hezārān nev budağım var
cünūn iqlīmine yanımca ğamdan bir şulağım var
'aceb dīvāne eṭvārım ne şolum var ne sağım var
3. otağ u bāğdan geçdim baña tağ üsti bāğ oldu
şu dehşet-vār-ı 'ālemde ne tağım var ne bāğım var
ezel bir kalıba ifrāğ olunmuş cehver-i zātım
ki ğamdan öz cevāhirle 'avārızdan firāğım var
5. semenderler yatağıdır dil-i sūzānım 'ışkıyla
nüh 'unşurdan biri oldum ki āteşden yatağım var
'aceb pīr-i muğānıñ himmetiyle feyz-yāb oldum
ki düşmez dest-i sākīden mübārek bir ayağım var
7. no'la āhım şu'ā-yı pençe-i mihri çerāğ etse
aḡa benzer tuṭasın şu'leden yüz biñ çırāğım var
cenāb-ı ḥāletīñ nazmı erişsin hadd-i i'cāza
naẓīre söylemekde **nâ'İLİ** 'aciz dimāğım var
9. 'aceb mi nār-ı 'ışkıyla yanarsam no'la hünkārım
ben āteş-bāz-ı 'ışkım kim o dergehde çerāğım var

38. naẓīre-i mūmā-ileyh be-cenāb-ı zihnī

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. ben sipeh-sālār-ı 'ışkım kār u bārım dildedir
yāver-i ğayret-şi'ār u ğam-şi'ārım dildedir
māsivā kaydın çıkardım ḥīn-i istibdālde
ğam redīfim oldu 'ışka i'tibārım dildedir
3. ordu-gāh-ı sīnede şaf-bestedir ṭabur āh
ḥāzır ol ey çarḡ ceş-i nīze-dārım dildedir

^{37.} İbn. 02458: 6^b.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Çeçen 2005:133).

^{38.} İbn. 02458: 7^a.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Erbay 2014:260).

ṭab‘-ı ma‘na-perverim kâ‘im-maḳām-ı feyzdir
şeker-i eş‘arı neşre iktidārım dildedir

5. kesdim aldım nā‘ilī meydān-ı nazmı ser-te-ser
intizām-ı nazma tīg-i tāb-dārım dildedir

39. diger

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. bülbul-i pervāne-ḥālim āh u zārım dildedir
şem‘-i gül-ruḥsārına yansam da nārım dildedir
perde-dār-ı ‘ışk ruḥşat verse de iḥsān buyur
gelme ey ḡam kim ḥayāl-i meh-‘izārım dildedir
3. ḥaṭṭ-ı ‘anber-fāmın ey meh-rū kederlenmez teri
var ise bir pāre ancak iḡbirārım dildedir
tīr-i ḡamzeḡ kim işābet eylemişdi sīneme
şakları cānım gibi ol bār-ı kārım dildedir
5. nā‘ilī sevdim yine ‘ālemde bir gönlümce yār
ḥaṭırmıdan bir nefes çıkmaz nigārım dildedir

40. diger

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. ser-be-şahrā-yı hevāyım rūzgārım dildedir
ser-i ser-āzād-ı ye’sim cūybārım dildedir
ḥuşk-terdir sebz-i āmālim riyāz-ı ḡamda āh
jāle-i ümīdden fāriḡ bahārım dildedir
3. ḡonce-i āhım sümüm-ı āhdan leb-beste līk
dāḡ dāḡ olmuş açılmış lāle-zārım dildedir
ērmedi būy-ı vefāsı cānıma bu gülşeniḡ
‘andelīb-i bī-nevāyım āh u zārım dildedir
5. rūz u şeb fikr ü ḥayālīm zūlf ü rūy-ı yārdır
nā‘ilī ‘ālem bu yā leyl ü nehārım dildedir

41. diger

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. bir süleymān-ı zamānım kim diyārım dildedir
dād-perver-āşaf-ı mühr-iştihārım dildedir
kal‘a-bend etdim ḡam-ı ‘ışkın derūn-ı sīnede
ölsem āzād etmem ey āfet ḥişārım dildedir

^{39.} İbn. 02458: 7a.

^{40.} İbn. 02458: 7a.

^{41.} İbn. 02458: 7a.

3. ayrı ğayrı kimse yok ħalvet-serāy-ı sīnede
pā-nihāde olmasun aġyār yārim dildedir
kenz-i lā-yefnā-yı 'ışķa mālīkim rūz-ı ezel
kim tükenmez ma'den-i ħālīş-'ayārım dildedir
5. nā-ħudā-yı keştī-i deryā-yı 'ışķ etdim seni
nā'İLİ eyyām ola var ġit kenārım dildedir

42. nazm-ı zū'l-filķateyn-i mūmā-ileyh

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. ben ki bir bīmār-ı 'ışķım ġam-kūsārım dildedir
şubħa dek bīdār-ı 'ışķım yār-i ġārım dildedir
vērđi bāġ-ı ħasrete revnaķ-ı sürūd şīvenim
bülbül-i ġül-zār-ı 'ışķım āh u zārım dildedir
3. vāķıf etmem cibrīl olsa [kim] nikāt-ı ġamzeye
maħrem-i esrār-ı 'ışķım zār-dārım dildedir
bī-ser ü pā derd ile şaħrā-neverd-i ħayretim
ķāfile-sā[lā]r-ı 'ışķım berg ü bārım dildedir
5. nā'İLİ düldül-süvār-ı sāħa-yı ma'nā benim
ħaydar-ı kerrār-ı 'ışķım zu'l-fiķārım dildedir

43. nazīre-i mūmā-ileyh be-cenāb-ı eşref

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. gördigim āzārı āh ol çeşm-i pür-āşūbdan
görmedim bāzīçe-i çarħ-ı każā-mensūbdan
bir 'alāmetdir sirişķ-i dīdem ü dāġ-ı dilim
mevce-i tūfān-ı nūħ u āfet-i eyyūbdan
3. rişte-bend-i i'timād ola şafın ihvānda
ħişşe kaparsan 'azīzim kışşa-yı ya'ķūbdan
çehre-i ye's-i emeldir hep temāşā etdigi
'āşık-ı bī-çāreniñ āyīne-i maṭlūbdan
5. ṭa'ne-i aġyār u levm-i ħalkdan ķan aġlasam
'āşık-ı miħnet-keşim geçmem mey ü maħbūbdan
muḥtelif olmaz ħilāf-ı nīk ü bedden pāk-dil
etmez āyīne taġayyūr şekl-i zişt ü ħūbdan
7. sūd-mend-i vuşlat olmaz ħavf eden aġyārdan
etdim istiksāb anı sevdā-ger-i rü'ūbdan

^{42.} İbn. 02458: 7^a.

^{43.} İbn. 02458: 7^b.

fāş êtdin rāz-ı derūn dest-i raġbetden düşer
nā'ilī fehm eyledim bu nükteyi mektūbdan

9. seyr-i pūşt-i pāy-ı hacletdir 'arūs-ı fikrimiz
eşref-i naẓm-ı oran-ı dil-pesend-üslūbdan

44. nazīre-i mūmā-ileyh be-ġazel-i cenāb-ı kâzım

mef'ulü fā'ilātün mef'ulü fā'ilātün
muẓārī - - + / - + - - / - - + / - + - -

1. 'ışkın şükūhı dilde iclāl ü cāha döndi
zūlfün hayālī serde zer-tūġ-ı şāha döndi
ey nev-nihāl-i bāġ-ı 'işve gel eyle seyrān
hecriñle dīde vü dil dolāb u çāha döndi
3. berķ-i cemāl ü hūsnūġ düşdi feẓā-yı cāna
sīne serāy-ı nūra dil bār-gāha döndi
ey dil yeter ki êtdiñ gerdūn elinden āhı
beytü'l-hazān-ı 'ālem dūd-ı siyāha döndi
5. ebrūların görelden ol rütbe maḥv-ı 'ışkım
cismim hilāle çeşmim tār-ı niġāha döndi
mestāne eyledikçe ol şūḥ-ı mevlevī raķş
peymāne vü sürāḥī nāy ü külāha döndi
7. pā-māl-i cevriñ oldum ey şeh-süvār-'işve
emr-i şer-i ġamıñla ten şehir-i āha döndi
aġlatdı şevķ-ı vuşlat zār êtdi derd-i firķat
'ömrüm cihānda cānā ḥāl-i tebāha döndi
9. ey nā'ilī mey iç kim geldi o māh bezme
baḥtın küşādelendi rüy-ı refāha döndi

45. nazīre-i mūmā-ileyh be-cenāb-ı rızā

mef'ulü mefā'ilü mefā'ilü fe'ulün
hezec - - + / + - - + / + - - + / + - -

1. bir zūlf-i siyeh-kāra göñül düş ola düşdi
ser-sāmī-i sevdā ile bī-ḥūş ola düşdi
el vermeyecek mey-kededen çekmek ayaġı
göñlüm ki mey-i 'ışkla ser-ḥōş ola düşdi
3. daḥl eyler iken 'āşıkā şūfī-i girān-cān
bir bāde-fürüş āfete medhūş ola düşdi
efġān-ı dil-i zārımı dün bezm-i şoḥbetde
būlbūl işidüp şermle medhūş ola düşdi

^{44.} İbn. 02458: 7b.

^{45.} İbn. 02458: 8a.

⁴ İlk mısradaki vezin aksamaktadır.

5. gördüm o şehi **nâ'ilî** bir şevket-i naḥvet
nūr-ı nıgehim pâyına mefrûş ola düşdi
eş'âr-ı dil-âvîzini gördükde rızânı
ḥâtırdaki âşâr ferâmûş ola düşdi

46. kezâ

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
müctess + - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. piyâle-i mül-i ülfet şikeste vü beste
neşât-ı bezm imiş 'işret şikeste vü beste
sükût édüp kırılır nâz ile niyâz étsem
éder o şühümü haclet şikeste vü beste
3. ne ḥōş tekellüm éder tūṭî-i ḥuceste-misâl
lisân-ı yârda lüknet şikeste vü beste
'aceb daḳîka-şinâs eyledi [beni ol yâr]
derûnum oldı çü-sâ'at şikeste vü beste
5. cemâliḡ ey büt-i nâzende-şüh-ı dil-şikenim
gönülde bağladı şüret şikeste vü beste
tekellûf eyledi tarḡ eyleyince bu ḡazeli
elimde kilik-i belâḡat şikeste vü beste
7. nazîre söyledim amâ rızāya **nâ'ilîyâ**
[anı] kelâmına nisbet şikeste vü beste

47. nazîre-i mûmâ-ileyh be-cenâb-ı âşaf

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. turre-i şîrîniḡ ey meh-likâ kılma niḳâb
gün yüzün görsün kızıl dîvâne olsun afitâb
ol ḥarâmî ḡamzelerden kan içer kan ağlarım
çeşm-i maḡmûruḡ gibi étđiḡ beni süst ü ḥarâb
3. şu'le-i şevḡ-i ḡayâliḡle gönül pür-sûzdur
eyle âh-ı cân-güdâzımdan ey âfet ictinâb
géceler encüm-şümâr-ı ḡasretim tâ şubḡa dek
oldı ey meh rûz u şeb hecriḡ baḡa rûz-ı ḡisâb
5. at sürüp meydân-ı nazma **nâ'ilî** étđim şitâb
tâ olunca âşaf-ı 'âlî-cenâba hem-rikâb

^{46.} İbn. 02458: 8^a.

^{47.} İbn. 02458: 8^a.

Tanzir edilen gazel için bkz.: (Ceylan 2003:143).

48. ğazel-i cenāb-ı nā'ilī

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. bāde-i 'ışkıñ ki āteş-nāk olur her kaçresi
'āşıkāna şu'le-i idrāk olur her kaçresi
derd-i hecr-i yār ile nūş étđigim şahbāların
ğazab-ı sūz u girībān-çāk olur her kaçresi
3. nī'met-i dünyā içün dūnāna dōkmem āb-rū
fevr-i fehmi kim bā'is-i ihlāk olur her kaçresi
bezm-i gülşende lebiñ olduķça sākī cūr'a-riz
ğonce-i nev-ğiz-i feyz-i hāk olur her kaçresi
5. eşk-i çeşmim kim hūrūş eyler dem-i hicrānda
seyl-i hūn-ālūde-i hāşāk olur her kaçresi
kalbi šāfi olmayan şūfi ne bilsün hürmet
ol meyiñ kim bir nefesle pāk olur her kaçresi
7. bir şarābıñ mest-i ser-gerdānıyım kim nā'ilī
'arīfāna bādī-i imsāk olur her kaçresi

49. nazīre-i cenāb-ı nā'ilī

mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

müctess + - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. hevā-yı 'ışk ile āteş ocağıdır gönlüm
şakın şakın ki şerer-pāre tağıdır gönlüm
şafaķ-fürüz olur āhı siyāh zülfünđe
sevād-ı şām-ı ğarībın çerāğıdır gönlüm
3. taħammül eyleyemezseñ fiğān u nālesine
toķunma derd ü elem çırāğıdır gönlüm
kadem-nihāde-i şehir-i hākīkat olmuş āh
fiğān ki kāfile-i ğam sürāğıdır gönlüm
5. nesīm-i şevķ ü sümüm-ı kederden āzāde
ne bāğ-ı vaşl u ne hicrān tağıdır gönlüm
sifāl-i köhnedir amā ki şad-bahār-ı neviñ
bu gülsitānda yine reşķ bāğıdır gönlüm
7. hazān-dīde-i ye's olmadan hirās étmez
ki lāle-i emeliñ dāğ dāğıdır gönlüm
hayāl-i çeşmine yārıñ maķām sīne midir
harīm-i ka'bede āhū yatağıdır gönlüm

^{48.} İbn. 02458: 15^b.

^{49.} İbn. 02458: 16^a.

Zemin şiir Rûmî'ye aittir.

9. [ki] cāmı maḥşere deg koyma nâ'ilî elden
şarāb-ı bezm-i elestin ayağıdır gönlüm

50. nazîre-i cenāb-ı nâ'ilî

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. nūr-ı vahdetle olup müttehid i'rāz-ı nigāh
girdi biḡ şūrete çeşmimde heyūla-yı nigāh
kaṭ'-ı yed etmek imiş rütbe-i ḥüsn-i yūsuf
yāre başlar kesilür müzd-i temāşā-yı nigāh
3. serde nezzāre-i ruḥsāra şitāb étdikçe
kaṭre-i eşkim olur ābile vü pāy-ı nigāh
dīde-i diḡkate mevḡūf dehān-ı dil-ber
yok yēre étmesün ehl-i naẓar ifnā-yı nigāh
5. raḥne-dār eyledi mir'āt-ı dili ġamze-i yār
şimdi āyīne-i ĩmānadır ĩmā-yı nigāh
kīmyā-yı naẓarından işin altūn eyler
ḡāk-pāyından éder mihr-i temennā-yı nigāh
7. pāy-bend eylemese silsile-i müjgānım
şarılurdu o mehiḡ boynına sevdā-yı nigāh
ḡāl ẓannétme ki āmīziş édüp kıldı karar
eşer-i baḡt-ı siyāhımla süveydā-yı nigāh
9. kalemīn şarf éde gör tā ki ruḡ-ı pāklere
kec-nigāh étme günāh olmasun icrā-yı nigāh
nâ'ilî pā-zede-i nāz éder ol nūr-ı başar
düşmem ayağına mānende-i dībā-yı nigāh

51. nazîre-i cenāb-ı nâ'ilî

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

muẓārī' - - + / - - + + / + - - + / - - -

1. olmuş ezelde maẓhar-ı ḡüsn-i naẓar kalem
bir kāra gelmez olmasa nūr-ı başar kalem
sermāye-dār-ı feyẓ-i kelām-ı kadīmdir
olsa 'aceb mi elden ele muḡayer kalem
3. sırdāş olanlar ehl-i dile baḡrı nāl imiş
söyler lisān-ı ḡāl ile āzürde-ser kalem
elbette [ki] ḡavādiş-i dehr étdi rūzgār
ḡüyā ki her nefes toḡurur ḡayr u şerr kalem

^{50.} İbn. 02458: 16^b.
Zemin şiir Sâlih Fâik'e aittir.

^{51.} İbn. 02458: 18^a.
Zemin şiir Sâlih Fâik'e aittir.

5. vaşf-ı ruḥ-ı nigārı yazar ḥüsn-i ḥaṭṭla
bu yüzden oldı zīver-i nev'-i beşer kalem
āzāde etdi kayd-ı belā-yı ma'āşdan
meşķ eyledi cünün ilini ser-te-ser kalem
7. mā'il şāḥīfe-i ruḥuṣa sāde-rūlarıṅ
çok şūḥ-ı dil-rübāyı ḥaṭ-āver eder kalem
kendi siyāh u şürb-i müdāmı siyāh iken
meyli beyāzadır kara sevdā çeker kalem
9. nūn-ı dehān-ı yār imiş noḡtadan murād
açmaz bu rāzı herkese pek ter geçer kalem
baḥt-ı siyāh elinden eger çekdiğim ġamı
açsam dudağı çatlayup eşkin döker kalem
11. döndi cihān ḥalkı yazık başma kalıba
cehl-i mürekkeb oldı ser-ā-ser be-her kalem
ey nā'ilī kalem-rev-i dil-ber cihāndır
kişver-be-kışver etmede dā'im sefer kalem
13. monlā-yı rūm vaşfını taḥrīr mümteni'
deryā mürekkeb olsa vü her bir şecer kalem

52. ġazel-i mūmā-ileyh

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün
remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. çāresiz uymalıdır silk-i niẓām-ı 'aşra
iḡtidā eyleme lāzımdır imām-ı 'aşra
başkadır antiķanıṅ kıymeti tercīh ederim
pīr-reviş-i dili nev-devlet-i ḥām-ı 'aşra
3. beṅzemez vakti geçen mīveye nev-bāve-i ter
bār u berini deġiş tāze-ġulām-ı 'aşra
mālik-i cām-ı cem olsaṅ da rūşen encāmın
düşme bir neş'e içün zevķ-i müdām-ı 'aşra
5. bir kapu açdı bu vādide kilid-i ḥāmem
nā'ilī nāmıķ-ı ḥōş-ġū-yı benām-ı 'aşra

53. nazīre-i cenāb-ı nā'ilī

mef'ülü fā'ilātü mef'ülü fā'ilün
muẓārī⁵ - - + / - - + + / + - - + / - - +

1. encām-ı kār merdüm-i ḥūn-ḥvār ḥvār olur
āḡir nefesde merd-i dil-āzār zār olur

^{52.} İbn. 02458: 18^a.

⁵ Nā'ilī burada Nāmıķ'ı nazire yazmaya davet etmektedir. Nitekim mecmuadaki bir sonraki şiir Nāmıķ'ın bu gazele yazdığı naziredir.

^{53.} İbn. 02458: 18^b.

ey gül o rütbe eyledi te'sîr sūzişin
sensiz bağa şükûfe-i gül-nâr nâr olur

3. her kim olursa ben gibi 'âlemde gündüzi
zülf-i siyâh-târa giriftâr târ olur

yok yok demekle eyleyen işbât cûdını
nâmı kalur cihânda hem-vâr var olur

5. hem-dem olunca yâr ile ağıyâr **nâ'ilî**
bî-çâre 'âşıkânına efkâr kâr olur

şermende êtdi nazm-ı dil-ârâsı nâmıķııı
eş olmasa nazîrede eş'âr 'âr olur

54. nazîre-i cenâb-ı nâ'ilî

fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilün

remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. bûy-ı enfâs-ı mesîhâdır hevâsı gönlümün
hızr-ı tevfiķ-i hudâdır nâhudâsı gönlümün
şâfdır âyîne-i sînem keder bilmez nedir
kim ğam-ı dil-dârdır dâ'im şafâsı gönlümün
3. dâğ olur hursîde mânend-i süveydâ-yı derûn
pertev-i mihr-i haķîķatdır ziyâsı gönlümün
geri bizden el çeker olsa mesîh-i rûh-bahş
çâresiz bir derddir zîrâ devâsı gönlümün
5. hûsn ü 'ışķ olduķça bağ-ı dilde nâmı söylenen
bil ki maşşerde bile sıyt u şadâsı gönlümün
lâ-mekânî tarz bir mihmân-serây-ı hâşdır
ķubbe-i gerdûndan hâric binâsı gönlümün
7. çeşmeler akıtdı çeşmim ķanmadı ol fitne-cû
bir tükenmez mâcerâdır mâcerâsı gönlümün
hâlini eyler hayâl oldu riyâzet-kâr-ı 'ışķ
hurde bir zeytündür gûyâ ğıdâsı gönlümün
9. farṭ-ı istignâdan êtmez 'âşıķa nîm iltifât
nâ'ilî bîġânedir pek âşinâsı gönlümün
eşrefiñ nazmındaki sihr-i helâli derk ile
'aczin izhâr eyledi mu'ciz edâsı gönlümün

Zemin şiir Nâmık'a aittir.

⁵⁴ İbn. 02458: 19^a.

Zemin şiir Eşref'e aittir. Tanzir edilen gazel için bkz.: (Öztürk, Öntürk 2024:390).

⁴ geri bizden: bizden geri Y.

55. nazîre-i cenâb-ı nâ'îlî

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
hezec+ --- / + --- / + --- / + ---

1. açılmış dağlar sînemde bir bir gül gül olmuştur
derûnum şerhadan şalkım şaçaklı sünbül olmuştur

dehânın vaşfı kâbil mi makâm-ı cevher-i ferde
ki cüz'-i lâ-tecezzî aña nisbetle kül olmuştur
3. siyeh bahtımla âmîziş edüp dūd-ı dil-i pür-dâğ
ser-i hûbân-ı 'aşra belli başlı kâkül olmuştur

hayâl-i yâra göz yaşım geçit verdi ki çeşmimde
hilâl ebrûları çifte kemerli bir pül olmuştur
5. revân olsa n'ola hûn-âb-ı eşkim bezm-i firkatde
şıkılmış şevk-i la'l-i âteşinle mül olmuştur

temâşâ eylemiş ruhsâr-ı âliş kisve-i gülde
düşüp sevdâya murğ-ı rûh-ı kıdsî bülbül olmuştur
7. cemâliş seyrine çıka ki yol vèrmez dil-i zâra
harâmî gözlerin ey âfet-i cân şenkül olmuştur

ne mümkün nâ'îlî kâzımla ma'nen hem-'inân olmak
senin har-lengdir tab'ın o zâtın düldül olmuştur
9. kapu'da bir gedâdır çarh-ı gerdân yâ veliyyu'llâh
elinde mihr-i ümîd-i keremle keçkül olmuştur

Sonuç

XIX. asır şairlerinden olan Nâ'îlî, dönemin ortak siyasî ve sosyal fikirlerini paylaşan, benzer edebî anlayışlara sahip bir grup şairin oluşturduğu Encümen-i Şuarâ'nın müdavimleri arasında yer almıştır. Bu şairlerin birbirlerinin şiirlerine sıkça nazireler söylediği görülmüştür. Çalışmamıza konu olan Nâ'îlî'nin şiirlerinin bulunduğu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbn. 02458 numarada kayıtlı mecmua da bu türden şiirleri ihtiva etmektedir. Mecmuada Nâ'îlî'ye ait 55 şiir yer almaktadır ve bu şiirlerden 54'ü Nâ'îlî'nin divançesinde bulunmamaktadır. Şiirlerin 4'ü zemin şiir, 51'i naziredir. Nâ'îlî, bu 51 nazireyi Edhem, Memdûh Fâik, Sâlih Fâik, Hâlet, Zihnî, Rızâ, Eşref, Kâzım, Rûmî, Şeyh Nazîf, Nûrî, Âsaf, Nâmık ve Senîh'in şiirlerine yazmıştır. Nâ'îlî'nin nazire yazdığı bu şairlerden tespit ettiklerimiz (Edhem, Memdûh Fâik, Sâlih Fâik, Hâlet, Zihnî, Eşref, Kâzım, Şeyh Nazîf, Âsaf, Nâmık, Senîh)¹ Encümen-i Şuarâ toplantılarına devam eden şairlerdir. Nâ'îlî'nin en çok nazire yazdığı şair on bir şiirle Edhem'dir. Edhem'in "zamânede" redifli şiirine yedi nazire kaleme alan Nâ'îlî, şairin toplamda beş şiirini tanzir etmiştir. Nâ'îlî'nin ikinci en çok nazire yazdığı şair ise Memdûh Fâik'tir, şairin on gazelinin tanzir etmiştir. Onu Sâlih Fâik, Hâlet, Zihnî ve diğerleri takip etmektedir. Nâ'îlî'nin yedi kere tanzir ettiği Edhem'in "zamânede" redifli gazelinin altısında belli bir toplumsal eleştirinin ve devirden şikayetin hâkim olduğunu görürüz. Nâ'îlî, bünyesinde yer aldığı topluluğun fikirlerini kabul ve tekrar ettiğini bu şekilde nazirelerine yansıtmıştır. Yine birçok kez şiirlerini tanzir ettiği Memdûh Fâik'in ise Nâ'îlî için önemli bir şair, dost olduğu nazirelerindeki övgülerden takip edilebilmektedir. Sâlih Fâik övgüsüne de çokça yer veren Nâ'îlî, nazire söylediği diğer şairlere de yer yer övgülerde bulunmuştur. Nâ'îlî'nin aynı topluluğa mensup olduğu bu şairlerin şiirlerine söylediği nazireler ve yeri geldiğinde onlardan sitayişle söz etmesi, söz konusu nazireleri Encümen-i Şuarâ'ya aidiyet bilinciyle kaleme aldığına göstergesidir.

⁵⁵. İbn. 02458: 20^a.

Zemin şiir Kâzım'a aittir. Tanzir edilen gazel için bkz.: (Bardakçı 2007:936).

¹ Bu dönemde aynı mahlası kullanan birçok şairin bulunmasından ve şairlere ait şiirlerin kısıtlı olmasından dolayı Rızâ, Rûmî ve Nûrî mahlaslı şairlerin kimler olduğu tespit edilememiştir.

Kaynaklarda genel itibarıyla Nâ'ilî'nin dönemi için iyi bir şair olduğuna ve heccavlık yönüne dikkat çekilmektedir. Mecmuadaki bu nazirelerle birlikte onun edebî kişiliğinden söz edilirken nazirecilik tarafının da değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Nâ'ilî, Encümen-i Şuarâ'nın bir mensubu olarak, yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi nazire söyleme geleneğini, dâhil olduğu topluluğun fikir ve görüşleri çerçevesinde şekillendirmiştir. Geleneği araç olarak kullanma tavrı sergilemiştir. Mecmuadaki şiirlerin muhtevasına baktığımızda çoğu âşıkâne tarzda yazılmış olsa da Nâ'ilî'nin, kaynakların söz ettiği heccavlık yönünü "asra" redifli zemin şiirinde ve Edhem'in "zamânede" redifli şiirine yazdığı altı naziresinde görürüz. Bu şiirler toplumsal eleştiriye ihtiva eden manzumelerdir. Nâ'ilî, diğer şiirlerinde de yer yer bu özelliğini yansıtmayı ihmal etmemiştir.

Bir sonuç olarak söz etmemiz gereken başka bir husus da şairlerin yayımlanmış şiirleri arasında bulunmayan, daha önce bilinmeyen şiirlerinin mecmualar sayesinde ortaya konulabilmesidir. Nâ'ilî'nin, nazire yazdığı şairlerin bir kısmının şiirleri yayımlanmıştır. Yayımlanan bu şiirler Nâ'ilî'nin nazire söylediği gazeller özelinde incelenmiş ve ulaşılan zemin şiirlerin bilgisine yer verilmiştir. Bunlardan Memdûh Fâik'in on zemin şiirinin dokuzu (G.4, G.19, G.20, G.21, G.22, G.23, G.24, G.32, G.33), Sâlih Fâik'in altı zemin şiiri (G.1, G.5, G.17, G.30, G.50, G.51), Hâlet'in dört zemin şiirinin ikisi (G.7, G.31), Kâzım'ın üç zemin şiirinin ikisi (G.35, G.44), Eşref'in üç zemin şiirinin biri (G.43) ve Nâmık'ın bir zemin şiiri (G.53) şairlerin yayımlanmış şiirleri arasında bulunmamaktadır. Bu durum, şairlerin divanlarında bulunmayan veya şiirleri arasına girmemiş eserlerini ihtiva eden ve bu şiirlerin varlığı ile kime ait olduğu hakkında bilgi veren bu mecmuayı önemli kılmaktadır.

Kaynakça

- Bardakçı, Ramazan (2007), *Musa Kâzım Paşa (Hayatı - Sanatı ve Külliyatı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ömür (2003), *Hânedânda Bir Âsî - Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa - Âsaf Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çeçen, Mehmet Korkut (2005), *Hâlet Bey Divanı Tenkitli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çifçi, Ömer (2017), *Fatîn Davud, Hâtîmetü'l-eş'âr*, Ankara: Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı.
- Erbay, Nazire (2014), *Bayburtlu Zihnî Divanı (İnceleme-Metin)*, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- İnal, İbnülemin M. Kemal (1969), *Son Asır Türk Şairleri II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karakuş, Gülbeyaz (2013), *Mevlevî Nazîf Dede Dîvânçe ve Risâlesi*, İstanbul: Revak Kitabevi.
- Özgül, M. Kayahan (2012), *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Özgül, M. Kayahan (2018), *Osmanlı'nın Hazânında Gazel Dökümü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, Murat-Öntürk, Tolga (2024), *Bursalı Eşref Divanı Pâk Dîvân-ı Eşrefü 'ş-şu 'arâ*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (2016), *Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri 2*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Yavuz, Mustafa (2016), *Mehmed Memdûh Fâik Bey (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yerli, Zeliha (2021), *Nâ'ilî-yi Cedîd Divançesi [İnceleme-Metin-Çeviri]*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.